

Η ελληνική γλώσσα, ένας τρόπος να καταλάβεις τον κόσμο

Andrea Marcolongo

Η συζήτηση με την Ιταλίδα Ελληνίστρια Andrea Marcolongo, το πάθος της για την ελληνική γλώσσα και αυτά που γράφει στα δυο της σχετικά βιβλία μου θύμισαν αρκετά τον πανεπιστημιακό συγγραφέα Nuccio Ordine σε μια αντίστοιχη συνέντευξή μας για το εξαιρετο δοκίμιο του, «Οι Κλασικοί στη Ζωή μας» (Εκδ. Άγρα).

Απόφοιτη του Πανεπιστημίου του Μιλάνου, πολυταξιδεμένη με βάση την πατρίδα της, το Λιβόρνο. Στα έργα της που κυκλοφόρησαν στην Ελλάδα -«Η Υπέροχη Γλώσσα - 9 λόγοι για να αγαπήσεις τα αρχαία ελληνικά» και «Το Μέτρο του ηρωισμού - Ο μύθος των Αργοναυτών και το θάρρος που παρακινεί τους ανθρώπους να αγαπούν» και τα δυο από τις εκδόσεις Πατάκη- μας προσφέρει γλαφυρές αναλύσεις και ιστορίες για το πώς η αρχαία ελληνική γλώσσα είναι, ακριβώς, ένας τρόπος να βλέπεις τον κόσμο και πόσο χρήσιμος μας είναι σήμερα. Έργα όχι μόνο εκπαιδευτικά αλλά και προσωπικά καθώς μέσα από τις σελίδες τους παράλληλα με την αποκάλυψη της φιλοσοφίας των αρχαίων ελλήνων σκιαγραφείται και η προσωπικότητα της συγγραφέως και πως αυτή ερωτεύτηκε τα ελληνικά.

Το ένα βιβλίο μοιάζει να συμπληρώνει το άλλο, γιατί, αν στο πρώτο κάνει αναφορές στην γραμματική και την ουσία της γλώσσας -στο πνεύμα της και στις ιδιαιτερότητές της (η όψη, ο χρόνος, η ευκτική, ο δυϊκός αριθμός), στο δεύτερο με την γνωστή στους περισσότερους από εμάς, Αργοναυτική Εκστρατεία- με το πλοίο Αργώ και τον Ιάσονα, προς ανεύρεση του χρυσόμαλλου δέρατος- η Marcolongo εστιάζει στον έρωτα του πρωταγωνιστή με τη Μήδεια και πως αυτή η παθιασμένη σχέση ξεπέρασε κάθε εμπόδιο για την επιτυχία του εγχειρήματος. Ταυτόχρονα, το βιβλίο μιλάει για την ενηλικίωση μέσα από το ταξίδι και την ωρίμανση μέσω της αγάπης μιας και αυτή, κατά τους αρχαίους, κινεί τον κόσμο...

Είναι η ελληνική γλώσσα ένας τρόπος να καταλάβεις τον κόσμο;

- Η Βιρτζίνια Γουλφ έγραψε ότι «είναι παράξενο – πολύ παράξενο – να θέλεις να γνωρίσεις τα Ελληνικά, να νιώσεις τα Ελληνικά και να προσπαθείς να έχεις μια ιδέα για το νόημα των Ελληνικών (...) λόγω της άγνοιας θα είμαστε πάντοτε οι τελευταίοι της τάξης, αφού δεν ξέρουμε ποιο ήχο είχαν τα ελληνικά λόγια ή πού ακριβώς θα έπρεπε να γελάσουμε».

Και εγώ είμαι περίεργη – πολύ περίεργη – και το δηλώνω από την πρώτη σελίδα του βιβλίου μου. Επειδή δεν επέμενα απλώς να θέλω να μάθω τα Ελληνικά, να παρακολουθήσω πρώτα το

κλασικό γυμνάσιο και στη συνέχεια το Lettere Antiche- αλλά προσπαθούσα να τα μιλήσω. Με μια φιλοδοξία: να ερωτευτεί κανείς τα Ελληνικά ακόμη και εκείνοι που δεν τα έχουν μελετήσει ποτέ αλλά είναι περίεργοι γι' αυτά- όσοι τα έχουν μελετήσει και τα έχουν ξεχάσει- όσοι τα έχουν μελετήσει και τα μίσησαν ακόμη και αυτοί που σήμερα μαθαίνουν τα Ελληνικά στο σχολείο.

Η σύνταξη αυτών των βιβλίων ήταν για μένα μια απίστευτη ανθρώπινη εμπειρία: από τις μνήμες μου στο λύκειο, όπου σημείωνα στα ελληνικά βιβλία τις πρώτες ελληνικές λέξεις, μέχρι την ανακάλυψη πανεπιστημιακών εγχειριδίων από κούτες που είχαν επιβιώσει από αμέτρητες μετακομίσεις. Η Ιλιάδα και η Οδύσσεια, τα πρώτα κείμενα που διάβασα στα ιταλικά, πριν μάθω να τα διαβάζω στα ελληνικά, πάντα ταξιδεύουν μαζί μου, δίπλα στο έργο του Antoine Meillet που υποστήριξε τις πανεπιστημιακές σπουδές μου.

Τέλος, για να γράψω αυτό το βιβλίο, ζητούσα συχνά βοήθεια από τα παιδιά που έχω διδάξει ελληνικά και λατινικά αυτά τα χρόνια, από εκείνους που αγωνίζονται σήμερα, το 2019, με τις κλασικές γλώσσες καθώς ανακαλύπτουν ότι οι ερωτήσεις που ρωτούν είναι ίδιες με αυτές που ρωτούσα και εγώ, άπειρη κοπέλα των Ελληνικών και της ζωής.

Μερικά βασικά χαρακτηριστικά της ελληνικής γλώσσας.

- Προφανώς, κάθε γλώσσα είναι «υπέροχη» με τον δικό της τρόπο, επειδή εκφράζει τον τρόπο σκέψης εκείνων που την χρησιμοποιούν καθημερινά για να μιλήσουν για τον εαυτό τους. Το «υπέροχο» επίθετο που δίνει τον τίτλο στο βιβλίο μου προέρχεται από τρεις διαφορετικές γλώσσες: την ελληνική, όπου προέρχεται από τη ρίζα του ρήματος «να δημιουργήσει» και σημαίνει, όπως στον Αριστοφάνη, «δημιουργικό μυαλό»: την λατινική, στο οποίο αναφέρεται στο *genium*, ένα μικρό ον που σύμφωνα με τη μυθολογία συνόδευσε τον άνθρωπο στην πορεία της ζωής του για να τον κάνει ευτυχισμένο- και στη συνέχεια στη Γαλλική στην οποία «*génial*» σημαίνει διασκέδαση, ομορφιά. Έπαιζα με τις ίδιες λέξεις σε τρεις διαφορετικές γλώσσες, διότι εγώ, η Αντρέα, τριαντάχρονη γυναίκα, αγαπώ τα Ελληνικά: γιατί είναι μια ελεύθερη και ανθρώπινη γλώσσα. Ελεύθερη, γιατί οι παραξενιές της, αυτά που ίσως μας τρέλαιναν στο σχολείο – από τη δυική λέξη, στο συντακτικό, στους υποχρεωτικούς κανόνες της γραμματικής- αφήνουν την ελεύθερη επιλογή εκείνων που χρησιμοποιούν καθημερινά τα ελληνικά να μιλήσουν και να γράψουν και ως εκ τούτου είναι ανθρώπινη γλώσσα, διότι δίνει στους ανθρώπους την ευθύνη να επιλέξουν όχι μόνο τι να πουν, αλλά και πώς να το πουν και να το γράψουν – και έτσι, επιλέγοντας παντελώς την ελευθερία, λένε επίσης ποιοι είναι.

Πάντα, πριν από τις όποιες γλώσσες υπάρχουν άνθρωποι που χρησιμοποιούν λέξεις για να κατανοήσουν και να καταλάβουν τον εαυτό τους. Δεδομένου ότι πάντα, προτού μιλήσει κανείς, υπάρχει η σκέψη. Αυτός είναι ο λόγος που η γλώσσα διαμορφώνει τον τρόπο με τον οποίο βλέπουμε τον κόσμο - να τον λέμε με λόγια και να ερχόμαστε σε επαφή με τον εαυτό μας. Γράφοντας τα βιβλία μου, προσπάθησα να αναρωτηθώ πώς οι αρχαίοι Έλληνες είδαν τον κόσμο μέσω της γλώσσας τους: ένας κόσμος που είχε, για παράδειγμα, έναν ειδικό αριθμό για να πει το ζεύγος, ήτοι, τον δυικό ή τον ακριβή τρόπο να εκφράσει μια επιθυμία ή μια λύπη, τον οπτικό. Και τούτον τον τρόπο να βλέπεις τον κόσμο, τόσο ντελικάτο και ταυτόχρονα χωρίς θόλωμα, θέλησα να τον μεταφέρω σε όλους, ανεξάρτητα από το αν έχουν σπουδάσει Ελληνικά ή όχι.

Το βιβλίο μου χρησιμοποιεί την αρχαία ελληνική γλώσσα ως κλειδί για να προσκαλέσει τους αναγνώστες να έρθουν, πρώτα σε ισορροπία με τον εαυτό τους και να βάλουν σε λέξεις τι αισθάνονται, - τι αισθάνονται, με ειλικρίνεια, γνησιότητα, ακεραιότητα και, γιατί όχι, ειρωνεία. Επειδή οι λέξεις να μιλήσουμε πάντα υπάρχουν, πρέπει να τις βρίσκουμε για να αποφύγουμε τη σιωπή, το ανείπωτο, τον αποπροσανατολισμό από το να μην κατανοείς, να νιώθεις μόνος σε αυτή την σύγχρονη εποχή.

Είναι η Χρόνος στην Αρχαία Ελλάδα διαφορετικός από τον δικό μας;

- Ο αρχαίος Έλληνας είχε, στην πραγματικότητα, έναν άλλο τρόπο να εξετάζει το χρόνο και την επίδρασή του στην ανθρώπινη ζωή: πώς να εξηγεί τον κόσμο - δεν αναρωτήθηκε το πότε συμβαίνει κάτι, αλλά πώς συμβαίνει. Ήταν μια γλώσσα που δεν έδινε ιδιαίτερη προσοχή στη πρόσκαιρη κατάσταση των ενεργειών -όπως οι αναμνηστικές μας φωτογραφίες στην κομοδίνο- αλλά στις συνέπειές τους. Και έτσι, αν βλέπω, τότε ξέρω. Αν αγαπώ, ίσως ερωτεύομαι και ούτω καθεξής. Για το λόγο αυτό τα ελληνικά ρήματα συχνά φαίνονται τόσο περίπλοκα, περίεργα, ακανόνιστα, με την ομορφιά της «ανωμαλίας».

Δεν υπάρχει καμιά όψη στο μέλλον, επειδή δεν υφίστανται τέτοια πράγματα, υπάρχει μόνο η εμπειρία τους. Μέλλω στα ελληνικά σημαίνει «να μείνω για». Στο παρόν. Ζήσε για να έχεις θάρρος. Αλλά εκείνοι που φοβούνται απλά μένουν ακίνητοι.

Γιατί επιλέξατε τον μύθο των Αργοναυτών αντί κάποιου άλλου;

- Μου αρέσει αυτό το ερώτημα, γιατί μου επιτρέπει να μιλήσω για τον τρόπο της ζωής και της γραφής μου. Συνάντησα τον Απολλώνιο τον Ρόδιο στο Πανεπιστήμιο, σε εξέταση της

ελληνικής λογοτεχνίας. Και από τότε δεν με έχει εγκαταλείψει ποτέ, με την κρυστάλλινη και γλυκιά ποίησή του: περίμενε τον χρόνο του για να ειπωθεί με τη συμπλήρωση των τριάντα χρόνων μου. Το ξαναδιάβασμα του Απολλώνιου (και η μετάφραση στα ιταλικά του βιβλίου) ήταν για μένα ένα πραγματικό δώρο, ένα ταξίδι προς τα εμπρός και μαζί προς τα πίσω, στο σημείο που το ύφος του ανάμεσα στον μύθο και την ποίηση να έχει γίνει δικό μου χωρίς καν να το συνειδητοποιήσω. Είναι χιλιάδες οι λόγοι για τους οποίους επέλεξα τον αρχαιότερο ίσως μύθο στον ελληνικό κόσμο, έναν μύθο που ο Όμηρος τον θεωρούσε «γνωστό σε όλους»... Πιστεύω ότι το μυθικό ταξίδι του πρώτου πλοίου στον κόσμο, της Αργούς και των ναυτικών του υπό τον Ιάσονα σε αναζήτηση του Χρυσόμαλλου Δέρατος είναι εξαιρετικά σύγχρονο. Οι πρωταγωνιστές της Αργοναυτικής Εκστρατείας απέχουν πολύ από τη «τιτανική» διάσταση των Ομηρικών ηρώων, είναι άνδρες και γυναίκες ακριβώς όπως εμείς, που υποφέρουν, κάνουν λάθη, αγωνίζονται, αγαπούν, φοβούνται αλλά πάντοτε γεμάτοι θάρρος.

Κατά κάποιο τρόπο, το Μέτρο του Ηρωισμού γεννήθηκε ως έκκληση προς τον σύγχρονο κόσμο: στην σύγχυση, σε κραυγές και λαϊκισμούς, στη μετανάστευση και την εγκατάλειψη, όπου ο πολιτισμός θεωρείται περιττός και η πνευματική εργασία ως πολυτέλεια για την ελίτ, το ταξίδι των Αργοναυτών μας θυμίζει ότι είμαστε στον κόσμο για να κάνουμε σπουδαία πράγματα, όχι απλώς να επιβιώνουμε. Ότι κάθε πρωί καλούμαστε να είμαστε πιστοί όχι σε εκείνο που λένε οι άλλοι για εμάς (τους αποκαλώ «σύγχρονες γοργόνες»), αλλά στον εαυτό μας.

Αν για τον Roberto Calasso «ο μύθος είναι κάτι που δεν συνέβη ποτέ, αλλά πάντα συμβαίνει», πιστεύω πως, ίσως, δεν θα μπορούσαμε να φτάσουμε στη θάλασσα με το πρώτο πλοίο στον κόσμο, να συναντήσουμε τη Σκύλλα και τη Χάρυβδη ή τη μάγισσα Κίρκη, αλλά πάντα θα χάνουμε ένα αγαπημένο μας πρόσωπο, θα υποφέρουμε, θα ερωτευόμαστε, θα αποτυγχάνουμε ή θα χαιρόμαστε. Η Αργοναυτική Εκστρατεία είναι σήμερα το αφηγητικό οξυγόνο που χρειαζόμαστε. Το πιο επαναστατικό τώρα.

Είναι η αγάπη ένας κινητήριος μοχλός που κινεί τον Κόσμο;

- Ο Πλάτων είναι που γράφει στο Συμπόσιο ότι δεν υπάρχει δειλός άνθρωπος στον κόσμο που η αγάπη δεν μπορεί να κάνει έναν ήρωα. Η ετυμολογία για την ομοιότητα μεταξύ των δυο λέξεων -ο ήρωας και ο έρωας- όπως η αγάπη, είναι καθαρή, κρυστάλλινη, κλασική και ως εκ τούτου σύγχρονη.

Το μαγικό χρυσόμαλλο δέρας αποδεικνύεται την αγάπη μιας γυναίκας, της Μήδειας.

Πιστεύω ακράδαντα ότι, σε κάθε εποχή, είναι η αγάπη που μας ανεβάζει και εκφράζεται στους καλύτερους από εμάς. Όχι μόνο η ερωτική τάση προς ένα άλλο ανθρώπινο ον, αλλά αυτή η σπίθα ικανή να δώσει νόημα στην καθημερινότητά μας - άξιοι να κάνουμε «υψηλές σκέψεις», όπως έγραψε και ο Καβάφης

Είναι ο μύθος των Αργοναυτών ένα ρομάντζο ενηλικίωσης - ένας τρόπος για να μιλήσετε, επίσης, για τη ζωή σας;

- Η απλή αλήθεια είναι ότι δεν γράφω βιβλία για τους αρχαίους, αλλά για το παρόν – ίσως και λίγο για το μέλλον, χάρη στην αθανασία του κλασικού.

Πιστεύω ακράδαντα ότι τα ανθρώπινα όντα είναι πάντα τα ίδια, είτε έχουν πρόθεση να πίνουν αμβροσία στην Κολχίδα είτε ένα ποτήρι σαμπάνιας στο Παρίσι – αυτό είναι το θέμα των ανθρωπιστικών επιστημών, να διερευνήσουν την ανθρώπινη ψυχή. Αυτό ποτέ δεν αλλάζει.

Σήμερα καλούμαστε να μην είμαστε πλέον άνθρωποι, αλλά χαρακτήρες σε έναν διαγωνισμό επιδόσεων, στον οποίο πρέπει πάντα να είμαστε νέοι, τέλειοι, αλάθητοι. Αυτή η υποχρέωση της τελειότητας μας καταστρέφει εσωτερικά και όποιος αποτυγχάνει, αποβάλλεται.

Ήθελα να πω μια ιστορία αγάπης, ωριμότητας πέρα από ηλικία- ιστορία ευθύνης, φόβου, θάρρους, η οποία τελειώνει με μια μόνο λέξη που ένας σύγχρονος αγαπημένος μου συγγραφέας, ο Ορχάν Παμούκ, θα εκτιμούσε: ασπάσιος (=χαρούμενος, ευπρόσδεκτος), «πλήρης χαράς».

Και ενώ πολύ συχνά σήμερα ανησυχούμε κατά πόσο είμαστε αποτελεσματικοί, παραγωγικοί -η αληθινή ηρωική πράξη των Αργοναυτών είναι να αναρωτούνται κάθε πρωί εάν είναι πραγματικά- ετυμολογικά- ευτυχισμένοι θέλοντας, απλά, να είναι ο εαυτός τους.

Είστε αισιόδοξη για την εξέλιξη των ελληνικών σπουδών στα σημερινά σχολεία;

Δηλώνω ότι το βιβλίο μου είναι παντελώς μη ακαδημαϊκό και μάλιστα λίγο αμφιλεγόμενο σε σχέση με τις μεθόδους διδασκαλίας: μιλώ για ελληνικά, αλλά το ίδιο ισχύει για την ιστορία, τη φιλοσοφία, τα μαθηματικά και όλα τα άλλα μαθήματα που μελετώνται όχι μόνο στο λύκειο, αλλά σε οποιοδήποτε άλλο γυμνάσιο.

Δεν λέω να μην μελετήσετε καθόλου: δεν προτείνω να επιβάλλεται η μνήμη του ύστερου ως μέθοδος- η υποχρέωση να μην τίθενται ερωτήσεις έως ότου τα βασανιστήρια των αποκλίσεων και των παραδειγμάτων να μαθευτούν ως λιτανείες. Έτσι, όμως, καταλήγετε να περάσετε πέντε χρόνια στη φυλακή σε μια γλώσσα, την ελληνική, χωρίς να την γνωρίζετε

πραγματικά, χωρίς να την κάνετε δική σας: στο βιβλίο μου υπάρχουν τόσες πολλές ιστορίες από τους μαθητές μου που χάνουν τον ύπνο τους για να μάθουν τις λέξεις χωρίς να κατανοούν το νόημά τους – τους εφιάλτες των φίλων στα σαράντα τους, οι οποίοι εξακολουθούν να ονειρεύονται μια εξέταση γυμνασίου. Χωρίς κατανόηση, κάθε μελέτη παραμένει άνευ νοήματος και το αποτέλεσμα είναι η λήθη -πολλοί ξεχνούν, πράγματι- επιλέγουν να ξεχάσουν, τα Αρχαία Ελληνικά. Έγραψα το βιβλίο και για αυτούς, ελπίζοντας να ερωτευτούν τους αρχαίους Έλληνες - αυτούς που έχασαν την αγάπη τους κάτω από το πάγκο του κλασικού γυμνασίου.

Με δεδομένη αυτή την προϋπόθεση, είμαι βεβαία ότι το κλασικό γυμνάσιο είναι κατά κάποιο τρόπο ένα σχολείο ενηλίκων: ετοιμάζει τους νέους, επίσης χάρη στα Ελληνικά, απέναντι στην πολυπλοκότητα της ζωής, στην κόπωση, στις χαρές και τις αποτυχίες στα πράγματα που μετράνε αληθινά: φιλία και αγάπη για τα ανθρώπινα όντα.

Η συνέντευξη δόθηκε στον Αντώνη Ν. Φράγκο, στις 09-06-2019 με αφορμή δυο βιβλία της Andrea Marcolongo για τα αρχαία ελληνικά και τους μύθους.

Δημοσιευμένη στο <http://www.toperiodiko.gr/>